

“אני מדברת אל הילדים בתמונות” ריאיון עם המאיירת ליאורה גרוסמן שי רודין

ליאורה, את נחשבת לאחת מהמאיירות הבכירות בישראל. מאחוריך מעל מאה ספרים מאוירים, אבל למעשה את לא ילידת הארץ. איך סיפור ההגירה האישי שלך השפיע על זהותך כמאיירת ועל תמונת העולם שאת מנסה להעביר באיוריך?

עליתי לארץ בגיל חמש, וילדים בני חמש לא הולכים לאולפן. למדתי את השפה מ“האוויר”, ולקח לי זמן עד שדיברתי עברית באופן שוטף. בפרק הזמן הזה עברנו ממרכז הקליטה בבאר-שבע לדירת שיכון בקצה קיראון (מאחורי הבקו"ם), ואני למדתי שנה בגן ילדים בשיכון הרופאים בתל-השומר, שם עבדה אימא שלי כרופאה בחדר המיון. מאחר וסירבתי לדבר, כי התביישתי, ציור היה הדרך היחידה שלי להתחבר לילדים. לא הבנתי את זה אז, אבל השתמשתי ביכולת הזו - לתקשר באמצעות איור כשפה נפרדת - ביצירה שלי כמאיירת מקצועית. אני חושבת שהאיור הוא קומבינציה של שתי דיסציפלינות: יצירה אמנותית (כל מה שקשור לטכניקה, סגנון, צבע וקומפוזיציה) ויצירה ספרותית - הסיפור שאנחנו מספרים בתמונות והקשר בינו לטקסט הנכתב במילים. יש מאיירים שבוחרים להתמקד באופן ההבעה האמנותי ואני, למרות שעבדתי בהתחלה בשלל טכניקות, בחרתי להתמקד באופן ההבעה הספרותי. אני מדברת אל הילדים בתמונות.

האם מקורות ההשראה שלך הם יוצרים עבריים או רוסיים?

לא גדלתי על ספרות הילדים המקומית. גדלתי בעיר הציורית והעתיקה וילנה שבליטא, ואת הקיץ בילינו בכפר הקטן דרוסקניקאי, החבוי בתוך יער עבות. לא הכרתי את **זיהי ערב** או את **גן גורים** עד שבגרת. גדלתי על סופרים רוסיים וסובייטיים, כמו קורניי צ'וקובסקי, סמואיל מרשק ואלכסנדר פושקין, ועל גרסאות סובייטיות לספרות המערב. לא הושפעתי ממאיירים מקומיים כמו מרים בר-טוב, רות צרפתי או איזה הרשקוביץ. מקורות ההשראה שלי היו איורים של אמנים כמו ז'ירי טרנקה, איוואן ביליבין או ולדימיר לבדב. יצירותיו של האמן הליטאי צ'ורלוניס היו

תלויות בחדר ילדתי וחדרו לתוך עיצוב הדמות שלי בשנים הראשונות שלי כמאיירת. כל ההשפעות האלה נכנסו לתוך האיורים שלי במישרין או בעקיפין. מאוחר יותר אָתעל את החסך בידע על ספרות הילדים המקומית, את הסקרנות לגבי יוצריה, את האובייקטיביות החפה מנוסטלגיה ואת הרצון העז “להיות שייכת” ואחקור את האיור המקומי מהמקום בו אני עומדת כאמן. כך נולדה למשל תערוכת **אני מכאן** הרטרוספקטיבית.

ב“אני מכאן”, נדרשת להתפתחותו של האיור הישראלי ולייצוגים של מקומיות באיורים לילדים. איך היית מתארת את האיורים מקום המדינה

ועד ימינו? באילו שדות ניתן לומר שהאיור הישראלי התפתח?

אם להסתמך על הראיונות שערכתי עם מאיירים ותיקים או בניהם - ולמשל רות צרפתי, אבנר כץ, מיכל אפרת, אריה מוסקוביץ', בתה של מרים בר-טוב ובתה של מרים ניק - אפשר לומר שהתפתחות האיור המקומי תואמת להפליא את האידיאלים המשתנים של המדינה ותואמת הרבה פחות את המציאות בה.

מאיירי שנות ה-40 וה-50 היו מהגרים מאירופה. רבים מהם הגיעו בדרך-לא-דרך, אחרי שעברו את השואה. בביתה של המאיירת מיכל אפרת, שאיירה את **נצא אל השדה** ואת **הילדה איילת**, היה סדק גדול בקיר, שאותו עיטרה בפרחים. היא סירבה לתקן אותו ואמרה: “הסדק הזה הוא השבר בלב שלי, אחרי אושוויץ. אני לא מוכנה לתקן אותו. הוא שם לתמיד.” המאיירים הללו פעלו בשירות אידיאל הבנייה-מאפס, כיבוש השממה, הגאווה הלאומית על הקמת מולדת לעם היהודי. אם היו קיבוצניקים, נוסף לאלה אידיאל השוויון האזרחי והמגדרי. הילדים באיורים האלה הם זהובי שיער, לבושי מחלצות, נעולי נעליים, אלא אם הם ילדי קיבוץ, ואז הם “יחפים מבחירה”. בפועל הסתובבו פה ילדים עולים עניים, בבלויי סחבות, יחפים בלית-ברירה. אפילו משפחות המעמד הבינוני היו עניות במושגים שלנו. לילדים האלה, שהגיעו מהשואה או מארצות ערב, לא ניתן כל ביטוי בספר הילדים המקומי; חלקית, בגלל שהיה צורך ביצירת מציאות אלטרנטיבית בתמונות, מציאות אידיאלית, שנותנת ביטוי לחזון בניית הארץ, כפי שהיינו רוצים שהיא תהיה ותיראה: ארץ שבה כל הילדים יכולים להרשות לעצמם ללבוש בגדים יפים ולשחק בצעצועים; ארץ שבה אפשר לנסוע ברכבת ישראל ומלצר בפראק לבן מהודר יגיש לך גלידה; ארץ שבה אנו גאים בעבודת כפיים,

בספרים רבים, סיפרו לי כמה הדמות כהת-העור של לירון הייתה חשובה להם בגיבוש זהותם כישראלים ממוצא אפריקאי.

מי שמתבונן באיורים מתקופת קום המדינה מול איורים עכשוויים רואה לנגד עיניו שוני עצום בתפיסת הילד והילדות. איך את רואה את זה?

מאחר ובעיניי איור ישראלי קשור קשר בלתי הפיך באידיאלים משתנים בחברה הישראלית, הרי שהאיורים מבטאים את השוני באופן שבו אנחנו מגדלים ילדים והשוני בערכים שאנחנו מנחילים להם.

אם בעידן הראשון של האיור הישראלי (שנות ה-40 עד סוף שנות ה-60) הערכים הקיבוציים נחשבו לנעלים ביותר (ערך העבודה, שוויון חברתי, אחידות מגדרית), הרי שהיום אנחנו מקדשים את היקום הילדוני. בעידן הראשון הדגישו באיור את חבורת הילדים, בין אם מדובר בספר חבורות ובין אם מדובר בספרים על טיול בארץ או בעלי מקצועות. היום אנחנו מתמקדים בדמותו של ילד יחיד, שלפעמים אין לו מגע עם ילד נוסף לאורך כל הספר. בספרים של העידן הנוכחי יש עיסוק יתר בהורי הילד, והרבה פעמים מערכת היחסים בין ההורה לילד היא לב הסיפור. בעבר ההורים הופיעו הרבה פחות או אפילו כלל לא, והדגש היה על הילד וההתמודדות שלו בחברת השווים.

ילדים בספרים רבים של העידן הראשון של ספרות הילדים הישראלית לוחקו לתפקיד המבוגר: ילד הנוהג בעגלה, ילד האוחז ברובה, ילדה המוכרת גלידה. היום נוטים "להקטין" את הילד, עד לרמה שבה הוא הופך לחסר אונים. התפיסה הזו מייצגת את סגנון ההורות המהודק של ימינו.

איור וערכים שזורים זה בזה. האם את מרגישה שהערכים של החברה הישראלית (אלה המוצהרים) משקפים את האיורים שלך? איפה חשת קונפליקט ערכי בין האני מאמין שלך לבין מה שידעת שמצופה ממך לייצג?

בדיוק במקום הזה אני חושבת שהיתה לי תמיד בעיה כמאירת. מצד אחד כל כך רציתי להיות "מאירת ישראלית". השקעתי שעות בתחקיר כדי לחדד את תיאורי המקום שלי. רציתי להביא את ישראל עצמה, עם החומס, הפלאפל, המרפסות, עם שירים ושערים ברדיו ועיצים מאולתרים מקופסאות שימורים, שבתוכם גדלים סוקולנטים עצובים. מצד שני, הורי הדיסידנטים (מתנגדי המשטר הקומוניסטי) לימדו אותי להטיל ספק

ואיש לא מסתכל על הפועל כעל נחות מאיש העסקים. המאירים לא ציירו, ואולי גם לא רצו לצייר, את הילדים ששרדו, והיוו תזכורת מתמדת לילדים שלא שרדו, או את הילדים שהגיעו מארצות המזרח, למעט המאירים ממוצא גרמני, שהתפעמו מהילד המזרחי, כתוצאה מתרבות אוריינטליסטית. הם רצו לצייר את הילדים האבודים שלהם או את הילדות האבודה של עצמם על רקע הקיבוץ עם מגדל המים שלו, העיר הלבנה, תחנת הרכבת ומגן דוד מתנוסס מעליה. כל איור כזה הוא סוג של שקר מורכב ואמירה אידיאולוגית מסוגה; תלוי מאיזה צד מסתכלים על זה.

האם יש דבר כזה איור ישראלי? איך היית מגדירה אותו?

קשה מאוד להגדיר משהו שהוא עדיין צעיר מאוד, ועדיין בהתהוות. לדעתי איור ישראלי התחיל להתרחש, כשמאירים התחילו להתייחס למה שיש פה להבדיל ממה שהיה "שם".

במובן הזה התקופה השנייה של האיור (בין שנות ה-70 לשנות ה-90) היא אולי תקופה פחות וירטואוזית מבחינה אמנותית, אבל מאוד ישראלית: האור העז, השיכון והדקלים באיורי אבנר כץ; הכחול-צהוב-חום של שמוליק כץ; הילד השלוח בנעלי הספורט, שמבשר את המרת האידיאולוגיה הקיבוצית באידיאולוגיה של האדרת היחיד, שבאה לידי ביטוי גם בטקסט וגם בתמונה. כשאני מביטה באיורים האלה, אני רואה את הניסיון ליצור זהות מקומית, ומאחר שעליתי לכאן ב-1971 כילדה, אני חושבת שהאיורים האלה היו נאמנים מאוד למקור. כך אכן נראו ילדים ומקומות באותה תקופה. ועדיין היו ילדים שלא "נכנסו" לספרי הילדים גם אז. עד סוף שנות ה-70 לא היה עיסוק באשכנזים ומזרחים למשל. היה רצון עז לשמר את אידיאל כור ההיתוך. במובן מסוים, הילד מוהילד הזה הוא אני הוא הביטוי המוחלט של הקונספט הזה. הוא צויר בכוונה באופן שלא יוצר הבחנה ברורה בין ילדים ממוצא כזה או אחר. הוא "כל-ילד". אורה אייל היתה הראשונה לאייר ילדה כהת עור, כחלק שווה מקבוצת הילדים בספר תירס חם. העוצמה של הדמות הזו נבעה מהעובדה שהיא הייתה שווה לחלוטין לשאר הילדים בספר. בגלל שהספר הזה עשוי במבנה שורה (שורה קבועה בכל כפולת עמודים, שעליה ניצבות הדמויות), האיור מדגיש את השוויון הזה אפילו יותר. ילדים אתיופים למשל, שלמרות עידן התקינות הפוליטית שאנחנו נמצאים בו עדיין לא מוצאים את עצמם

מתייחסת לספרות שלא משרתת אידיאולוגיה, כלומר לא באה לחנך. אנו זקוקים לה, מפני שהיא מאפשרת להורה את החופש לחנך את הילד בדרכו, ואפילו יותר מזה - היא מאפשרת לילד למצוא את דרכו לבד. בספרי הילדים האהובים עליי ביותר, הילד הוא גיבור הסיפור, הלכה למעשה. הוא זה שחווה קשיים, נתקל במהמורות ופותר אותן לבד: מומינטרול שמתעורר לפתע משנת החורף, ומגלה שהעולם סביבו השתנה ואין איש מוכר לחלוק איתו את הפחד; פינוקיו שחווה הרפתקאות רבות, לפעמים מפחידות, בדרך לאבא שלו ג'פטו הלכוד בבטן הלווייתן; דורותי שמוצאת את עצמה בארץ מוזרה, הרחוקה מאוד מביתה שבקנזס; אליס שמועדת ונופלת למחילת הארנב. תנו לילדים לחוות את העולם לבד, לפחות בספרים.

ההגדרה השנייה לספרות לא חינוכית מתייחסת לנושאים שנויים במחלוקת, שאני קוראת להם "סוסים טרויאניים". לא נהוג לדבר בספרי ילדים על הפרשות, לכן ספר כמו **החולד הקטן שרצה לדעת מי עשה לו על הראש** הוא כפי טהור. לא נהוג לדבר בהם על רגשות שליליים. לכן אנחנו אוהבים את הספר על ארתור הכועס, למרות שיש לי השגות רבות עליו, בעיקר בגלל עיקור האיורים מתוצאות הכעס של ארתור, כמו שעושים במשחקי המחשב. העולם מתפרק, מכוניות עפות ומתפוצצות, אבל איכשהו אנשים לא מתים בתהליך. רגשות שליליים כלפי ההורים הם כמעט על סף הטאבו, ולכן אני רוצה לציין בהקשר הזה את הספר הנפלא **מושלמת והמעגל המכושף** מאת אלונה קמחי, באיורי ענבל הופמן; וכמובן הטאבו המוחלט: מין ומוות. ספרי ילדים מעטים מאוד עוסקים במוות - לא מוות קרוב אלא אפשרות מותו של הילד עצמו. ספרי הילדים הטובים ביותר שעוסקים בנושא אינם מתורגמים לעברית, ולמשל הספר הקאנוני Duck, death and the tulip מאת המאייר הענק וולף ארלברוך. אני חושבת שההורים בני זמננו מסרבים לעסוק באפשרות מותו של הילד. הם מסרבים לרכוש ספרים כאלה, ובכך בעצם משאירים את הילד לעבד את הפחד הזה לגמרי לבד.

למה אנחנו זקוקים לספרים שבהם אנחנו לא מטיפים לילד מנקודת המוצא של המבוגר-היודע-כול, מה הוא אמור לחשוב ולהרגיש לגבי מותו העתידי, רגשותיו המורכבים, הדברים שהגוף שלו עושה? כי התובנות שלו והתשובות שלו לשאלות הגדולות של החיים הופכות אותו לאדם חופשי. השאלה היא עד כמה אנחנו רוצים שילדינו יהיו חופשיים במחשבה.

רוסי בריא ככול ובכולם, ובמיוחד באידיאולוגיה המוכתבת מלמעלה. אני, למשל, רואה את עצמי כקורבן של תפיסת כור ההיתוך האיזומה. אני לא מחסידיה. לכן תמיד הקפדתי על יצירת הבדלים מובחנים בין ילדים שונים שאני מאירת, אם כי ניתן לטעון כמובן, שאני שייכת לעידן האינדיבידואליסטי באיור ישראלי, ובמובן הזה אני פועלת במסגרת האידיאולוגיה של תקופתי. ניסיתי להכניס ילדים שלא אורו לפני זה - ילדים בעלי מראה אתני, ילדים שמנים, ילדות שלא עונות לקודים אסתטיים, בנות שמסרבות להיראות כמו הבנים, בנים בעלי מראה רך, לא גברי - כחלק מהסלידה מהאתוס של "הלוחם", הילד שאינו בוכה אף פעם. מאחר ואיור הוא מערכת יחסים בין סופר, מאייר ועורך, נאלצתי לא פעם למתן את התוצאה.

באילו יצירות למשל?

בְּלוֹנָה הייתה במקור שמנה הרבה יותר, רעמה מהספר **גוזלים בראש** נולדה רק אחרי שהדמות המקורית, שהייתה מדובללת, חסרת שן קדמית, לבושה בבגדים מנומרים ומזוברים, נפסלה על ידי הסופרת, ונכתב עבורה סיפור חדש, ואת עמליה, הדמות הכי רדיקלית שלי, נאלצתי להפשיט בספר המשך מבגדיה השחורים, ולהלביש באוברול של ילדות טובות. עדיין הצלחתי להכניס לספרים דמויות רבות שנעדרו מהם בעבר. עד היום לא הצלחתי להכניס לספר ילדים ישראלי דמות מזרחית מובהקת, בטח ובטח דמות "ערבית". למעשה, לא פעם "הפסדתי" במכרז לספר שנכתב כאגדה מזרחית (המתרחשת בארץ ערבית), מפני שהצעתי דמות לובשת חיגי'אב או תרבוש. גם זה תכתיב אידיאולוגי בן זמננו.

עבורי, כל ספר ילדים הממוקם בכאן ובעכשיו (להבדיל מספרים העוסקים בעולם הדמיון) שאינו מראה לילד את העולם האמיתי שהוא חי בו, אלא חותך ממנו החוצה אנשים כאלה ואחרים או מקומות כאלה ואחרים, הוא ספר שמשרת אידיאולוגיה, ולפיכך בהכרח הוא ספר חינוכי. אני מעדיפה להשאיר את החינוך להורים.

ובכל זאת ספרות ילדים נחשבת לאתר חינוכי. מהי גדולתה של הספרות שאת מכנה אותה "לא חינוכית"? מדוע אנחנו זקוקים לה?

בוא שנייה נגדיר "ספרות לא חינוכית". יש למונח הזה שתי הגדרות: האחת

בשלב הבא עושים המון סקיצות בשחור לבן; גם סקיצות קטנות, כדי להחליט על קומפוזיציה, וגם סקיצות בגודל סופי. הסקיצות הראשונות הן הפרשנות שלי לסיפור.

כאן הסופרים נחלקים לשניים: המנוסים יותר, שאיתם אני עובדת בעשור האחרון, נוטים להניח לי לפרש את הסיפור כרצוני, תוך מתן הערות פה ושם, על דברים שחשובים להם. סופרים מנוסים פחות מנסים לכפות את חזונם על המאייר. זה הרגע להגיד לכל סופר שחושב "אבל זה הספר שלי": "לא. זה רק חצי הספר שלך. ספר ילדים הוא יצירה של שני אנשים, וככל שיצירת המאייר תהיה עצמאית, גם התוצאה הסופית תהיה טובה ומרתקת יותר. אתם חושבים במילים, אנחנו חושבים בתמונות. אל תחשבו בשבילנו, אנחנו יודעים לעשות את זה לבד". אחרי שמגיעים להסכמות סופיות, אני ניגשת לעבודה על הספר (צביעה וכו'). גם בתום השלב הזה יש מפגשים עם הסופר והעורך, ובהם ניתנות הערות שלפעמים שולחות אותי לאייר מחדש כפולה זו או אחרת. התהליך מסתיים, כשכולם מרוצים.

הילדות (girls) שאת מאיירת הן בעיניי החידוש המרכזי שלך. במיוחד ביצירות כמו "ביום שמש בהיר", "לארה והפרפרים" ו"עמליה רוצה חיה". נדמה שיצרת סוג חדש של ילדה, שלא היה קיים קודם באיור הישראלי. איך היית מאפיינת את הילדות האלה? מה מגדיר אותן?

קצת קשה לי לנתח את האיורים של עצמי; אני לא בדיוק אובייקטיבית. אני חושבת שאני שייכת לקבוצה לא קטנה של מאיירים, שנמצאים בדיאלוג מתמיד עם הילדים שהם היו. כילדה הרגשתי תמיד חריגה. הייתי ילדה משונה, שתקנית, מרדנית מאוד. אחרי שעליתי לארץ הרגשתי זרה בגלל המבטא, בגלל ההורים, בגלל הכריכים ששלחו לי לבית הספר, בגלל שכל הזמן קראתי וכל הזמן ציירתי באובססיביות, בגלל שהמורים הביטו בי בעין עקומה. הסיבות השתנו תדיר, התחושה נשארה. רק כשהגעתי לבצלאל גיליתי שכל חבריי לכיתה הרגישו בדיוק אותו דבר. אני חושבת שאני מרבה לאייר ילדות חריגות. בלונה היתה ילדה שמנמנה, וגם אני אשה בעלת משקל, לארה הייתה לבקנית, עמליה אובר-ילדה, בסגנון של קוואיי גותי. רעמה, שהיא ממש האלטר-אגו שלי (למרות שהדוגמנית שלי הייתה החברה שלי איריס, שאליה התגעגעתי נורא כי היא חיה

שתפי אותנו בדיאלוג שמתנהל בעבודה על ספר מאויר. עד כמה את כמאירת חופשייה להציג את הפרשנות שלך? איך מתנהל הדיאלוג על האיור מול הכותב או הכותבת וההוצאה?

התהליך של העבודה על ספר בארץ שונה מאוד מהתהליך בחו"ל. שם הדיאלוג הוא בין המאייר לבין העורך והמעצב הגרפי. בארץ הסופר הוא שותף פעיל לתהליך היצירה, ויש לזה יתרונות וחסרונות. התהליך מתחיל במפגש ראשוני, שבו כל אחד מהצדדים מספר איך הוא רואה את הספר: דמות הגיבור, המיקום, אם מדובר בספר שקורה בכאן ובעכשיו. הדיאלוג המטרים הזה חשוב מאוד, והרבה פעמים יצא שתובנות שעלו במהלכו שינו את היצירה לכאן או לכאן. בשלב הבא אני מעצבת את דמויות הגיבורים בסיפור. אני תמיד מנסה כמה אופציות, שבדרך כלל גרסת הסופר היא אחת מהן. לפעמים חשוב לי מאוד ליצור דמות ספציפית, שמבחינתי מתאימה יותר לסיפור. למשל: הספר **גוזלים בראש** התחיל מספר אחר, שבו התעקשתי על דמות לא קונבנציונלית, שהתאימה לטקסט, אבל לא התאימה לחזונה של הסופרת, שרצתה דמות שגרתית יותר. הדמות שיצרתי הייתה חשובה לי, ולכן ויתרתי על איור הספר. פרסמתי את איור הדמות בפייסבוק, כדי "להגיד לה שלום", והסופר יונתן יבין ראה אותה, וכתב עבורה את הסיפור. הדמות, אגב, השתנתה במידה מסוימת לכבוד הסיפור החדש. חשוב מאוד שאני, כמאירת, אתחבר לדמויות שיצרתי. כל ניסיון לכפות עליי את חזונו של הסופר בעניין הזה יגרור עבודה פחות טובה. קשה לי מאוד "להפעיל" דמויות שאני לא מחוברת אליהן רגשית. זו הסיבה שבגללה ויתרתי כמה פעמים על עבודה. עדיף לי לא לאייר מלאייר רע. בשלב השני אני עושה משהו שנקרא "איור קונספט", איור שבא להדגים את השפה החזותית של היצירה. תמיד מעניין להשוות אותה לתוצאה הסופית. ככל שהתוצאה הסופית קרובה יותר לאיור הקונספט, הספר יהיה טוב יותר מבחינת האיור. אם האיור הזה שונה מאוד ממה מתקבל בסוף, סימן שהסופר והעורך התערבו מאוד במהלך היצירה; מבחינתי היצירה תהיה טובה פחות ועשירה פחות. זו אגב הסיבה שאני מסרבת לעבוד עם לקוחות פרטיים. בהעדר התיווך של ההוצאה, העבודה איתם עשויה להיות סייזיפית, מאחר והם משוכנעים שתפקיד המאייר הוא לצייר את מה שאומרים לו. תפקיד העורך קריטי במקום הזה. עורכים טובים ידעו להפריד ולמשול.

על אחת כמה וכמה הסבתות: מהשנייה שאישה הופכת לסבתא בספר ילדים, מיד מעניקים לה, חוץ מסט הקמטים ההכרחי, גם שיער לבן, בגדים מיושנים ומשקפיים. כשאיירתי דמות של סבתא חטובה בבגדי מעצבים (**גברת, רכבת וכלבלב**, מאת סמואיל מרשק, הוצאת עם עובד), נקלעתי למריבה אדירה עם קהילה שלמה של נשים שעוסקות בדימוי גוף נשי. הן טענו שתרמתי לקיבוע סטריאוטיפים רזים בספרות ילדים, בעוד שלמעשה רוב האימהות שאיירתי היו בעלות טיפוס גוף שונים. אני הענקתי לעמליה את השושלת הנשית שלי. גם אני בת ונכדה לנשים חזקות במיוחד, שהיו חריגות בעולם שנולדו אליו. אני מאמינה שנשיות היא עוצמה, ושנשים חזקות במיוחד גדלות בבתים שבהם עודדו אותן נשים חזקות אחרות. זה נכון גם להפך: נשים היו תמיד האחראיות על הדיכוי הנשי של בנותיהן. היו אלה נשים שדרשו מבנותיהן לעוות את צורת רגליהן באמצעות קשירה, להעמיס טבעות על חוליות הצוואר שלהן, ללבוש מחוכים חונקים, תחרות נוקשות, בגדים מגרדים, נעליים לוחצות. בתרבויות מסוימות אלה הנשים שדואגות לטקס המחריד של המילה הנשית. עבורי, עמליה ורודת השיער היא נצר לנשים חזקות, מרדניות, חריגות, שיש להן מערכות יחסים עם זוחלים לא סימפטיים. ציירתי את תמונת הוונוס של בוטיצ'לי, שהיא גם מדוזה עם ראש מלא נחשים, כמו גם את הנסיכה עם הצפרדע ואת סבתא של עמליה עם זיקית, כי עבורי הן מייצגות את שושלת הנשים שנותנת לה כוח.

ממה הושפעת בעיצוב דמותה של עמליה?

הושפעתי מאוד מדימוי האישה במנגה יפנית. היא שילוב בין מה שנקרא "קוואיי", תנועה שמדגישה עיצוב ילדי ומתקתק, לבין עיצוב גותי וקצת אפל. מיותר לציין כמובן, שלא ראיתי את עמליה כדמות מינית. הסרט השחור על צווארה, שקומם כל כך את הציבור, היה בסך הכול הומאז' לרקדניות של אדגר דגה. עמליה לובשת במתכוון את תלבושת הברבור השחור מהבלט **אגם הברבורים** בגרסת הקוואיי שלה. במאמר התגובה שלי הסברתי את הדמות ואת הרקע לעיצובה. מאוחר יותר התוודעתי לקבוצות שונות של נשים שמתלבשות כמו עמליה, ביפן ומחוצה לה. גם הן סובלות מהקישור של האופנה שלהן למיניות, בעוד שהן מבקשות לשדר את ההפך המוחלט - א-מיניות וילדיות מופגנת.

בחור"ל), היא ילדה חריגה במובהק. היא קצת מוזנחת, לא שמה קצוץ על תכתיבים חברתיים, ועם זאת היא פגיעה ורגישה, חרדה לשלום הגוזלים שצצו ברעמת השיער שלה, ונפגעת ממה שאומרות לה ילדות אחרות. חוץ מזה, ממש כמוני, יש לה מאפיין שקשה להתעלם ממנו. כל כמה שהייתה רוצה להשתלב, היא נידונה להיות חריגה.

האם נכון יהיה לומר שהילדות האלה משקפות אוניברסליות ולא דווקא הוויה מקומית?

אני מתארת לעצמי שבמידה רבה כן. מצד שני, תמיד ניסיתי ליצור דמות מקומית. אפשר אולי להגיד שלא הצלחתי. המזל שלי הוא שאני פועלת בעידן השלישי של איור ישראלי, שמבקש להתחבר לעשייה האוניברסלית בתחום, ושואף להיראות "כמו בחור"ל".

נחזור לעמליה. איוריך לספר "עמליה רוצה חיה" הם בעיניי פסגת האיור הישראלי - החל בחירה למקם את הסיפור במשכנו של האלפיון העליון, שאינה נמסרת בטקסט, וכלה באופן שבו בחרת לאייר את עמליה - ילדה אינדיבידואלית, פמיניסטית, מקורית, שישנה מתחת לתמונה שהיא הכלאה בין מדוזה לאפרודיטה. הופתעת מהפולמוס שהתעורר בעקבות האיורים?

כשנכתב על דמותה של עמליה שהיא משדרת מיניות, עצר לי הלב. לא קראתי את המאמר המדובר, עד שכותבו פנה אליי וביקש ממני לכתוב מאמר תגובה. אז קראתי אותו ואת התגובות מלאות התרעומת, רובן של אנשים שלא קראו את הספר עדיין והזדעזעתי עמוקות. לא העליתי בדעתי פרשנות כזו, ונחרדתי ממה שנראה לי מופרך לחלוטין. היום אני מבינה יותר את שורשי הפולמוס. מין ומוות הם טאבו בספרות ילדים. יש כמה יצירות שעוסקות במוות, אבל מין הוא טאבו מוחלט, וטוב שכן. לא היינו רוצים לראות גרסה **לשלגיה ושבעת הגנדים** שבה כולם מסתובבים בעירום, זה ברור. מצד שני נהוג להדיר מספרי הילדים דמויות שיש להן סקס-אפיל כלשהו - במיוחד אימהות וסבתות - ועם זה כבר יש לי בעיה בתור אישה.

כל האימהות הספרותיות מעוצבות באופן כזה שלא נחשוב עליהן בכלל כנשים נחשקות. בהקשר הזה דווקא אימא של עמליה, שהיא יפהפייה ורודת שיער, צעירה בהרבה מבעלה, היא הדמות השנויה במחלוקת בעיניי.

אריאלה ובמאירימים, בית הספר המקוון שלי לאיור. האופן שבו הם מאירים את הילדים ואת הסביבה שהם חיים בה שונה בתכלית מהאופן שבו הייתי אני מאירת אותם, לו התבקשתי לאייר ספר שאורחות חיי גיבוריו זרים לי לחלוטין. מצד שני, איירתי עבור הוצאה אנגלית ספר שמתרחש בקהילה הס'טית של ירושלים במאה ה-19. על פי כללי התקינות הפוליטית, אני לא אמורה לגעת בספרים כאלה, מפני שאיני אלא מאירת אשכנזייה מליטא. עם זאת, מאחר שלא נותרו עוד אנשים מהתקופה ההיא, כל מאייר יאלץ להסתמך על תחקיר חזותי, וזה אחד מתחומי ההתמחות שלי. יש הוצאות שהיו רוצות שספר כזה יתנאה במאייר בעל שם מזרחי. לגודל הצער זו החלטה שאומרת שמאירת ממוצא מזרחי, שנישאה לרבינוביץ, לא יעילה כמו מאירת אשכנזייה, הנשואה למועלם. מהשנייה שהגענו לנקודה שבה התקינות הפוליטית כופה עלינו בחירות אידיוטיות ומהלכים הזויים, ייתכן שהגיע הזמן לשינוי.

ובכל זאת, האם את מתחשבת בגורמים כמו צבע העור של הילדים, משקלם, תרבותם, כשאת מאירת סיפור?

במידה רבה כן, אבל רק אם אני מוצאת שזה נכון לסיפור. אני משרתת טקסט, ולא יכולה לכפות עליו משהו לא קשור רק בשם תפיסת התקינות הפוליטית. לא שבחרנו עבור עמליה את סביבת המגורים של האלפיון העליון כגחמה. הסקיצות המוקדמות מיקמו אותה, לבקשת הסופרת, בשכונה רגילה ומשפחה רגילה. אני הבנתי שתנין שמגיע לבית בורגני מהמעמד הבינוני יגרום לבית נזקים שעשויים להיתפס כטרגדיה ממש. תחשבו כמה פעמים בחיים אנחנו מחליפים את הסלון. רק בבית עשיר מאוד ניתן יהיה לפרגן לילדה את חיית המחמד הלא שגרתית, בלי להתייחס לנזק שהיא גורמת. בסופו של הסיפור ההורים המרצים של עמליה אומרים לה שהיא צדקה ושתנין הוא באמת חיית מחמד נהדרת. לו עיקרתי את הספר מהמתח שבין מה שהתנין עושה בפועל לבין מה שההורים אומרים לילדה כדי לרצות אותה, הממד הדרמטי בו היה נעלם.

למרות שסיפור ילדים הוא דיאלוג בין איור לטקסט, נראה שמרבית תשומת הלב ניתנת עדיין לטקסט. למה?
אין לי מושג. אני חושבת שזה ממש משונה. זה עתה התפרסמה ביקורת

הדיון הסוער סביב עמליה מוביל אותי לשאלה הבאה. אנחנו מצויים בעידן הפוליטיקלי קורקט. איך הוא השפיע לדעתך על האיור בישראל?
יש לי מערכת יחסים קצת מורכבת עם הנושא הזה. מצד אחד התנועה הזו, לפני שהפכה למשטרת מחשבות מסרסת, ביקשה להכניס מגוון רחב יותר של ילדים לספרות הילדים. בעיניי זה מהלך מבורך. מצד שני, כמו שאמרה פעם הסופרת רונית חכם בדיון שערכתי בנושא, ככל שיהיה מגוון רחב יותר של קולות שמספרים את הסיפור, כך יהיה מגוון רחב יותר של גיבורים ספרותיים. זה יקרה באופן טבעי, בלי לכפות את זה על המאיר. בארצות הברית, תנועת התקינות הפוליטית גלשה מהסיר מזמן. הם מבקשים לאסור את קריאת **הקלברי פין**, אחד הספרים הכי חברתיים שנתבנו, בגלל שלעבד הנמלט גיים קוראים בספר "ניג'ר". הנה מהלך שבו בזמן, שהוא מנסה להתחנף לאוכלוסייה השחורה, מתעלם לגמרי מהעובדה שהספר מתאר חברות אסורה בין עבד שחור נמלט לילד אסופי עני. הוא מתעלם מחוסר הצדק הדומה, שקושר בין האב השיכור שנטש את הקלברי פין, ודן אותו לעוני מחפיר, לבין גיים שנמלט מנוגשו. אם לא יקראו לגיים "ניג'ר", לא נבין את העלבון ולא נתרעם על אי הצדק החברתי באותה תקופה. הניסיון לנקות את ההיסטוריה ולתקן פוליטית את ספרות הילדים האמריקאית נורא בעיני. בסוף התהליך, ולמרות כוונותיו הטובות, יכובסו יסודית חטאי האדם הלבן. ילדי העתיד לא ידעו שעוול נורא נעשה בעבר. מי שלא מכיר את עברו גם עתידו לוט בערפל. לכן זהו טיהור היסטורי ורהביליטציה בדיעבד לאדם הלבן, במסווה של כוונות נפלאות של הכללה ותיקון חברתי.

את מזהה תופעה כזאת בארץ?

בארץ קורה משהו דומה במקצת. אנחנו מכבסים את כל מה שלא תקין פוליטית בעינינו. הערבי לא מופיע בספרות הילדים מאז מלחמת ששת הימים. במקומו מופיעים קבר שייח או גמל. לאחרונה גם זה כבר לא תקין. נכדו של משורר ידוע, שאת כתביו איירתי, דרש שאחליף את איור הגמל היחיד בספר בטענה שהגמל הוא חיה שלילית. דוגמה נוספת היא ילדים רכים שפלג גופם העליון חשוף, שאותם כבר לא נראה. המגוון האתני בספרים, אגב, עדיין לא רחב מספיק. אני פועלת לכיוון הזה דווקא מהמקום שלי כמורה לאיור. הכשרתי מאירים ערבים במסגרת חממת **חקאיה** ומאירים דתיים במסגרת הסדנאות שלי בבית

שהיא רואה את עצמה כמי שסוף סוף הגיעה למקום הנכון שלה. אין לזה תשובה "נכונה". כל מאייר מקבל החלטה אחרת. אם סינדרלה רואה את עצמה כנערה עלובה, כל שפת הגוף שלה בנשף תשדר חוסר ביטחון עצמי וחרדה. אם היא רואה את עצמה כנסיכה אבודה שהגיעה שעתה, היא תשדר נוחות וביטחון עצמי. המאייר, האמון על עיצוב הדמות גם מבחינת ההתאמה בין הבעה לשפת הגוף, הוא זה שסיפר לנו מיהי הדמות הזו ברמה הפסיכולוגית. הסיפור עצמו רומז לכיוון השני. סינדרלה היא מה שנקרא "מסמר הנשף". כל הגברים רוצים להיות איתה, כל הנשים רוצות להיות כמוה, כולל אחיותיה החורגות. אבל מאייר הבוחר להראות אותה אבודה ומבוהלת מוסיף לסיפור עוד ממד. זהו איור טוב עבורי - האיור שנותן לנו תובנה חדשה לגבי דמות הגיבור, שפותח לנו דלת לרובד נוסף בסיפור, שממציא את הסיפור במקום ובזמן שמפתיעים אותנו, שמשרת את הטקסט ובו זמנית חותר תחתיו ומציע סיפור נוסף שאותו אפשר לקרוא בתמונות.

מהו השוני שאת מזהה בין המאיירים שמגיעים ללמוד אצלך לבין המאיירים המוכרים יותר, שהתבססו משנות ה-70 של המאה ה-20?

מעבר לחלק הטכני, רוב המאיירים היום עובדים במחשב או בטאבלט, ולא בטכניקות ידניות. אני חושבת שהתלמידים שלי מחוברים מאוד למה שמתרחש בעולם מבחינת איור, ומבקשים ליצור איור מהוקצע מבחינת רישום, צבע וקומפוזיציה. הם רוצים להיות וירטואוזים. בריאיון עם דני קרמן במגזין **הפנקס** לספרות ילדים הוא אומר: "את הווירטואוזיות יש למגר." אני חושבת שזה אחד ההבדלים הגדולים. כשראינתי את דני קרמן ואת אבנר כץ, הם סיפרו לי על סלידתם מאיורי שנות ה-50 המתקתקים, עם דימוי הטיפוס האירופאי שלהם. הם חיפשו ליצור איור מקומי, עם ילדים מקומיים. דני קרמן בחר במתכוון בקו חופשי מאוד, ויותר על צבע בספר הילדים **והילד הזה הוא אני** (שכתב יהודה אטלס). דמות הילד בספר עיצבה בתודעה הקולקטיבית את דמות הילד הישראלי לשנים רבות. כל המאיירים בני העידן השני רצו ליצור איור ישראלי מובהק. מאיירי העידן החדש שואפים להיות קוסמופוליטיים כמה שיותר. בזכות האינטרנט הגבולות פתוחים היום: מאייר מעולה יכול להשיג סוכן טוב ולעבוד בשוק העולמי. אני איירתי ספרים באירופה. שחר קובר, עופרה עמית, אביאל

ספרותית רחבה על ספר שהשתתפו בו טובי המאיירים בני זמננו. הביקורת לא התייחסה למערכת היחסים בין טקסט לאיור. עצם העובדה שאתה, למשל, מלמד ספרות ילדים, כחוקר ומומחה לספרות ילדים המגיע מעולם הספרות, ובלי שיינתן מקום לאדם כמוני ללמד ספרות ילדים באקדמיה, כחוקרת, אוצרת ובעיקר מאיירת פעילה, מעידה על זה שהבעיה היא בתפיסה המערכתית של תפקיד האיור כשולי. מאייר ילמד את תפקיד האיור בדרך לגמרי אחרת. אגב, המצב השתפר לעומת העבר: בזמנו לא תמיד רשמו את שם המאייר על כריכת ספר ילדים. התקדמנו.

האם לדעתך האפליה במרחב הספרותי הישראלי, שבו סופרים זוכים לקונוניזציה וסופרות בדרך כלל מודרות או נחשבות לכותבות נישה, רווחת גם במרחב האיורי?

לא חושבת. בסופו של דבר מדובר בתחום שמרבית יוצריו הם נשים. רבות מאיתנו מקבלות את כל הכבוד המגיע לנו - עופרה עמית, רותו מודן, בתיה קולטון. אף אחד לא חושב שהן יוצרות ראויות פחות מאביאל בסיל, דוד פולונסקי או ירמי פינקוס.

כמי שייסדה בית ספר לאיור ומלמדת את הדור הבא של המאיירים, איך את מגדירה את האיור ה"טוב"?

אתמול יצאתי לרשום בטבע עם קבוצת אמנים, והופתעתי לגלות שאחת מהן נרשמה לסדנת איור קלאסי. שאלתי אותה מה זה איור קלאסי, והבנתי שמדובר בסדנה שבה מלמדים טכניקות שונות כמו קולאז', דיו, צבעי גואש, צבעי עיפרון. ה"קלאסי" התייחס לכל מה שהוא לא איור ממוחשב. מבחינתי זו תפיסה צרה להחריד, ולמעשה זו לא בדיוק סדנה לאיור. אני מלמדת טכניקות בסדנאות שלי, אבל הדגש המרכזי היה וישאר על הקשר שבין האיור לבין הטקסט ועל הסיפור המאויר שבתוך הסיפור הכתוב. אתן דוגמה שקל להבין: כולנו יודעים שסינדרלה הייתה ילדה שנולדה לבית אמיד. כשאביה נישא לאישה אחרת ולה שתי בנות מנישואים קודמים, היא הודחה ממעמדה למעמד של שפחה בביתה בהסכמתו האילמת של אביה. כשאני מלמדת את הסיפור, אני מנחה את התלמידים שלי לחשוב ולהחליט אם סינדרלה, בשלב שבו היא מגיעה לנשף בבגדי נסיכה, רואה את עצמה כנערה עלובה וחסרת ערך, כפי שהטיחו בה לאורך השנים, או

בשיתוף פעולה צמוד עם העורכים שלהם. הכבוד שלי לחלק שלה ביצירה כה גדול, שאין מצב שאתקן לפני שקיבלתי הערות. מצד שני, כמאירת שהיא גם סופרת אני יכולה להטיל חלק ניכר ממשקל הספר על האיורים. אני לא חייבת לתאר כל דבר; אני פשוט יכולה לצייר אותו ולפתוח עוד שכבה לסיפור. זו הקלה גדולה.

ולסיום, איזו יצירה שלא איירת היית רוצה לאייר?

ברמת ספרות המקור את **עוץ לי עוץ לי** בגרסת אלטרמן, שכתוב כמחזה. אבל חוץ מזה? את **אלף לילה ולילה**.

בסיל, נטלי פודלוב עובדים בעיקר בשווקים הבין לאומיים. מאיירים בני זמננו שואפים לעבוד בחו"ל, ובונים את תיק העבודות שלהם תוך פזילה החוצה. אף אחד לא עוסק יותר בתכנים מקומיים. אני מקווה בכל ליבי שגם זה יחלוף, ויגיע דור שיביא את מראות וריחות המקום הזה, כפי שהוא כעת. אני בונה על התלמידים שלי שירימו את הכפפה.

מיהם המאיירים והמאירות בארץ שעבודתם הרשימה אותך במיוחד?

יש הרבה מאוד, וכמה שאכתוב פה, תמיד יהיו אלה שאני שאיר בטעות בחוץ. אז אני מתנצלת מראש בפני חבריי. ואגב, הנה משהו שאמנם לא שאלת, אבל בעיניי הוא נכון: אנחנו המאיירים מהווים קהילה קולגיאלית. אנחנו עוזרים זה לזה כאידיאולוגיה. מספר הדלתות שפתחתי למאיירים צעירים זהה למספר הדלתות שפתחו בפניי מאיירים מבוגרים בזמנו. לכן לא לגמרי נוח לי עם השאלה הזו. אם אני חייבת לבחור, התרשמתי עמוקות מהעבודה של רותו מודן **באמנטים** וב**אבא בורח עם הקוקס**. לא הצלחתי להירגע מהאופן שבו דוד פולונסקי פיצח את **לילה בלי ירח**, והספר **על עלה ועל אלונה** שבר לי את הלב. ממש. ישבתי שעות מול איורי בתיה קולטון **לשרשרת זהב**, **להתראות באנטרטיקה** וכמובן **לדוקטור איכזאב** של צ'וקובסקי. התעלפתי מאיורי עופרה עמית **לקשטנקה** של צ'יכוב. נפלה לי הלסת מול איורי ענבל הופמן לספר המדהים **מושלמת והמעגל המכושף**, ואני אוהבת מאוד מאוד את יצירותיהם של ירמי פינקוס (במיוחד בגרסת פושקין **לאגדת הדייג ודג הזהב**), אורית ברגמן, רוני פחימה, אסף בן הרוש, גלעד סופר, נועם ויינר, נטלי פודלוב, גלעד סליקטר. יש עוד המון.

לאחרונה עברת לצד השני: הכתיבה. האם יש הבדל בתהליך העבודה שלך

כמאירת שהיא גם הסופרת?

אין ספק; זה קשה שבעתיים. שני ספרים שלי עומדים לצאת לאור בהוצאת כנרת: האחד מיועד לילדים, והשני לנוער. הספר לנוער עתיד להתפרסם תחילה, וייסורי הכתיבה שלו רבים. העורכת שלי, נועה מנהיים, נדהמה מכך שלא המשכתי לעבוד ולתקן בזמן שבין הגשת הטקסט הסופי לקבלת המשוב הראשון שלה. מסתבר שסופרים "אמיתיים" ממשיכים לעבוד עד הרגע האחרון ממש. "צריך למשוך להם את הטקסט מהידיים", היא אמרה. אני רואה את עצמי קודם כול כמאירת, ומאיירים תמיד עובדים